

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
Biuro Analiz

BIULETYN

nr 43 (147) • 31 lipca 2003 r. • © PIISM

nr egz. PIISM 2003

Redakcja: Krzysztof Balon, Sławomir Dębski (redaktor naczelny), Dorota Dolęgowska (redaktor techniczny),
Maciej Krzysztofowicz, Urszula Kurczewaka, Wiesława Lach (sekretarz Redakcji), Rafał Morawiec

Globalne Partnerstwo Przeciwko Rozprzestrzenianiu Broni i Materiałów Masowego Rażenia

Beata Górka-Winter

Geneza inicjatywy Globalnego Partnerstwa Grupy G8 (*Global Partnership against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction*). Jedną z konsekwencji rozpadu ZSRR było pozostawienie na terytoriach państw-sukcesorów arsenałów broni masowego rażenia (BMR) i środków jej przenoszenia. Fakt ten uznano za poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego z kilku powodów. Po pierwsze, słaba kontrola tych zasobów może spowodować ich przejęcie i użycie przez zorganizowane grupy przestępcze. Po drugie, specjaliści zatrudnieni w zakładach produkujących BMR, którzy utracili dotychczasowe miejsca zatrudnienia, mogą przekazywać posiadaną wiedzę dotyczącą technologii produkcji tej broni osobom niepożądanym. Ponadto, brak środków finansowych na jej konserwację stanowi poważne zagrożenie ekologiczne.

Zwalczania tych zagrożeń podjęły się Stany Zjednoczone w ramach programu Nunn-Lugar¹. Jego realizacja napotkała jednak trudności, a dodatkowo istniała potrzeba stworzenia instrumentu dla przeciwdziałania rozprzestrzenianiu BMR w skali globalnej. W związku z tym USA wystąpiły z inicjatywą o szerszym charakterze – programem Globalnego Partnerstwa Grupy G8. Najważniejsze przesłanki jego opracowania to przekonanie o tym, że:

- BMR może zostać wykorzystana przez terrorystów;
- w zapobieganie wyżej wymienionym zagrożeniom powinno zaangażować jak najwięcej państw i organizacji.

Grupa G8 wydaje się być optymalnym forum dla realizacji tej inicjatywy przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze – problem dotyczy przede wszystkim arsenałów znajdujących się na terenie Federacji Rosyjskiej, która jest członkiem G8. Po drugie – instytucja, którą współtworzą najbogatsze państwa świata może zapewnić finansowanie tak bardzo kosztownego projektu.

¹ Więcej na ten temat zob. A. D. Rotfeld, *Kontrola zbrojeń, rozbrojenie u progu XXI w.*, PISM, SIPRI, Warszawa 2002, s. 108–111.

Założenia programu Globalnego Partnerstwa (GP). Program GP został przyjęty przez grupę G7/G8 podczas szczytu w Kananaskis w Kanadzie². Jego główne założenia to:

- uczynienie zasad nieprolifracji BMR zasadami uniwersalnymi, wzmocnienie instrumentów³ i reżimów kontrolujących ich stosowanie⁴;
- pomoc państwom posiadającym zasoby BMR w ich efektywnej kontroli;
- usprawnienie kontroli granicznych i ustanowienie odpowiednich instrumentów prawnych w celu uniemożliwienia przemytu;
- utrzymanie efektywnej kontroli eksportu oraz transportu artykułów i materiałów znajdujących się na specjalnej liście, jak również tych, które się na niej nie znajdują, ale mogą być użyte do produkcji BMR; zapewnienie pomocy państwom, które nie mają doświadczeń w implementacji podobnych postanowień;
- wzmocnienie prac nad eliminacją zasobów materiałów rozszczepialnych, które nie są już potrzebne państwom do celów obronnych;
- całkowita eliminacja arsenałów broni chemicznej;
- maksymalne ograniczenie ilości posiadanych przez państwa groźnych patogenów i toksyn.

Państwa G8 zobowiązały się zatem do współpracy dwu- i wielostronnej w następujących dziedzinach: nierozprzestrzeniania BMR, rozbrojenia, walki z terroryzmem, bezpieczeństwa jądrowego (włączając w to kwestie ochrony środowiska naturalnego). W Kananaskis zdecydowano ponadto o przeznaczeniu 20 mld dolarów w ciągu 10 lat na osiągnięcie celów programu GP, w tym połowę tej kwoty zobowiązały się uścić Stany Zjednoczone. Do jego realizacji zaproszono także państwa spoza grupy G8. Jak dotąd przystąpiły do niego: Finlandia, Holandia, Norwegia, Polska, Szwajcaria i Szwecja. Adresatem programu mogą być także pozostałe były republiki ZSRR. Chęć uczestnictwa do tej pory zgłosiła Ukraina.

Nadzór nad realizacją porozumień (koordynacja projektów oraz przegląd osiągniętych rezultatów) ma sprawować powołana w tym celu Grupa Przedstawicieli (*Senior Officials Group*).

Realizacja programu Globalnego Partnerstwa. Szczegółowego podsumowania dotychczasowych osiągnięć dokonano na spotkaniu grupy G8 w Evian⁵. Z przedstawionego tam raportu wynika, iż skupiono się na osiągnięciu 3 celów: zapoczątkowaniu realizacji konkretnych projektów, uzyskaniu środków finansowych⁶ oraz zapewnieniu uczestnictwa państw spoza G8 w realizacji programu.

Państwa uczestniczące w programie GP odbyły konsultacje z Federacją Rosyjską w celu określenia dziedzin potencjalnej współpracy. FR została przede wszystkim zobowiązana do wprowadzenia w życie wszystkich przyjętych dotąd zobowiązań z tej dziedziny. Dla przykładu – termin wywiązania się ze zobowiązań FR w zakresie likwidacji broni chemicznej upływa w 2012 r. (FR jest obecnie w posiadaniu około 40 tys. ton bojowych środków trujących). Jak dotąd, w zakładzie w Gornym zniszczono ok. 400 ton iperytu, a zakład likwidacji broni chemicznej w Kambarce, gdzie składowanych jest ok. 16% zasobów rosyjskiej broni chemicznej, ma zostać uruchomiony w 2005 r. Kanada i Rosja podpisały umowę o likwidacji broni chemicznej. Kanada zobowiązała się do przekazania 5 mln dolarów na budowę obiektu do utylizacji tego rodzaju broni w miejscowo-

² Zob. S. Dębski, A. Gradziuk, Szczyt G7/G8 w Kananaskis w Kanadzie, „Biuletyn” (PISM), nr 74-2002.

³ Instrumenty te zostały utworzone przede wszystkim w następujących traktatach: *Układzie o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej z 1968 r.*, *Konwencji o zakazie broni biologicznej i toksycznej z 1972 r.* oraz *Konwencji o zakazie broni chemicznej z 1993 r.*

⁴ Np. Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej, Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej, Światowa Organizacja Zdrowia.

⁵ Zob. A. Gradziuk, Szczyt G8 w Evian-Jes-Bains we Francji, „Biuletyn” (PISM), nr 32 (136) z 5 czerwca 2003 r.

⁶ Do tej pory państwa zadeklarowały: USA – 10 mld dolarów, Niemcy – 1,5 mld euro, Wielka Brytania – 750 mln dolarów, Francja – 750 mln euro, Japonia – 200 mln dolarów, Włochy – 1 mld euro, Kanada – 1 mld dolarów kanadyjskich, UE – 1 mld euro, Rosja – 2 mld dolarów.

ści Szczuczje. Rosja i Włochy podpisały zaś dodatkowy protokół w sprawie demontażu i złomowania rosyjskich nuklearnych okrętów podwodnych.

Za największe osiągnięcie programu należy jednak uznać podpisanie *Porozumienia w sprawie bezpieczeństwa nuklearnego w Federacji Rosyjskiej (Multilateral Nuclear Environment Programme in the Russian Federation, MNEPR; Sztokholm, 21 maja 2003 r.)*⁷, które reguluje takie kwestie jak: neutralizacja zagrożeń dla środowiska wynikających z przechowywania zużytego paliwa nuklearnego, zapewnienie odpowiedniego użytkowania odpadów radioaktywnych, demontaż i złomowanie nuklearnych okrętów podwodnych oraz lodolamaczy. Komisja Europejska zdecydowała o przeznaczeniu na realizację programu kwoty 50 mln euro, Rosja – 10 mln euro. W sumie ma on pochłonąć kwotę 1,8 mld euro.

Osiągnięto również między innymi porozumienie dotyczące zakończenia rosyjskiego programu produkcji wysoko wzbogaconego plutonu i zabezpieczania rosyjskich zasobów materiałów rozszczepialnych oraz głowic nuklearnych.

Warto zauważyć, iż realizacja programu GP jest wspierana przez wiele instytucji pozarządowych, przede wszystkim przez waszyngtońskie Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (*Center for Strategic and International Studies*). W styczniu 2003 r. przedstawiono raport, w którym proponuje się wiele rozwiązań zarówno natury ogólnej (np. stopniowe przejście odpowiedzialności za realizację programu przez samą Rosję), jak i szczegółowej, technicznej.

Perspektywy. Inicjatywa Globalnego Partnerstwa jest przedsięwzięciem wielowymiarowym i angażującym wielu partnerów o różnym statusie (państwa, organizacje międzynarodowe rządowe i pozarządowe itp.). Wymaga także ogromnych nakładów finansowych. Dużym sukcesem jest bez wątpienia to, iż do realizacji programu udało się pozyskać środki finansowe ze źródeł prywatnych. Paliwo jądrowe z rozmontowanych okrętów można np. sprzedać prywatnym przedsiębiorcom dla celów cywilnych, a pozyskane fundusze przeznaczyć na realizację innych projektów w ramach GP.

Najważniejszą przeszkodą w realizacji celów tej inicjatywy jest brak woli politycznej państw do wypełnienia podjętych zobowiązań, zwłaszcza finansowych. Zdarza się niejednokrotnie, iż państwa-donatorzy mają zupełnie inną wizję przeznaczenia danych funduszy niż ich adresaci.

Wiele trudności nastroczało np. wynegocjowanie odpowiednich porozumień z Federacją Rosyjską i zapewnienie ich realizacji. Przyjęcie porozumienia MNEPR poprzedziło aż pięć lat negocjacji. Problem stanowiły między innymi kwestie podatkowe i ubezpieczeniowe (sprawa pokrycia kosztów ewentualnych wypadków). Kwestią sporną było również ustalenie warunków dostępu zagranicznych ekspertów do rosyjskich obiektów militarnych (FR nie zgadzała się na przyznanie im immunitetu dyplomatycznego, co stwarzało ryzyko, iż mogliby oni zostać oskarżeni o szpiegostwo).

Podczas realizacji niektórych projektów często dochodzi do nieporozumień. Stany Zjednoczone przeznaczyły 100 mln dolarów na budowę zakładu w Krasnojarsku, w którym miała być dokonywana neutralizacja paliwa lotnego. Zostało ono jednak, bez konsultacji z USA, wykorzystane w realizowanym przez FR programie kosmicznym.

Wątpliwości może budzić fakt odmowy przyjęcia przez USA protokołu dodatkowego do *Konwencji o zakazie broni biologicznej*. Protokół przewiduje między innymi ujawnienie działalności tych sektorów przemysłowych i naukowych, które mogłyby wspomagać produkcję tego typu broni. USA obawiają się, iż członkowie komisji weryfikacyjnych dokonujący kontroli mogliby prowadzić szpiegostwo gospodarcze.

Ponadto, nieporozumienia, do jakich doszło w związku z interwencją USA i Wielkiej Brytanii w Iraku, nie tworzyły odpowiedniego klimatu politycznego dla realizacji inicjatywy, która wymaga szerokiej kooperacji państw.

⁷ Obecnie strony Porozumienia to: Wspólnota Europejska, EURATOM, Belgia, Dania, Finlandia, Holandia, Niemcy, Norwegia, Rosja, Stany Zjednoczone, Szwecja i Wielka Brytania.

OGŁOSZENIA

Publikacje Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych

CONFERENCES

- Materiały z międzynarodowych konferencji:
„Prospects for EU-US Relationship”, Warszawa 2000
„After the Attack: 'Several Europes' and Transatlantic Relations”, Bruksela 2002
Dostępne na jednej płycie CD – *Conferences 2000-2002*
ISBN 83-918046-1-5

COLLECTIONS

- *The European Union in the World System Perspective*, pod redakcją Ryszarda Stemplowskiego, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-3-6
- *Transnational Terrorism in the World System Perspective*, pod redakcją Ryszarda Stemplowskiego, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-4-4

RAPORTY

- *Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku*, pod redakcją Ryszarda Stemplowskiego i Adriany Żelazo, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-6-0
- *Kontrola zbrojeń. Rozbrojenie u progu XXI wieku*, pod redakcją Adama Daniela Rotfelda, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-1-x
- *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, pod redakcją Sławomira Dębskiego i Beaty Górka-Winter, Warszawa 2003
ISBN 83-918046-0-7

PROGNOZY

- *Polska w Unii Europejskiej: Początkowe problemy i kryzysy?*, pod redakcją Urszuli Kurczewskiej, Małgorzaty Kwiatkowskiej i Katarzyny Sochackiej, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-9-5

WYKŁADY PUBLICZNE

- *Ustrój państwa a polityka zagraniczna*, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-7-9
- *Etyka dyplomacji*, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-8-7

MONOGRAFIE

- Marek Kornat, *Polska 1939 roku wobec paktu Ribbentrop-Mołotow. Problem zbliżenia niemiecko-sowieckiego w polityce zagranicznej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002
ISBN 83-915767-2-8
- Sławomir Dębski, *Między Berlinem a Moskwą. Stosunki niemiecko-sowieckie 1939-1941*, Warszawa 2003
ISBN 83-918046-2-3